

Раманаускас Юліус,

доктор соціологічних наук,
професор кафедри менеджменту підприємництва
Литовського сільськогосподарського університету,

Раманаускене Ядвіга,

доктор соціологічних наук,
професор кафедри менеджменту підприємництва
Литовського сільськогосподарського університету

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ СУБ'ЄКТІВ ЛИТВИ

Чинна кредитна система Литви важкодоступна сільськогосподарським товаровиробникам через брак власних засобів для фінансування інвестицій, украй жорсткі вимоги до об'єкта страхування кредиту, високу вартість кредиту й послуг кредитування. Досягти поліпшення умов кредитування сільського господарства можна шляхом створення кооперативної кредитної системи, елементами якої можуть бути командитні кооперативні кредитні спілки і їх об'єднання, а формами спілок — командитні кредитні кооперативи або командитні кредитні унії.

The existing credit system in Lithuania is almost inaccessible for agriculture producers through lack of their own means to finance investments, extremely rigid demands to credit security, very expensive loans and credit services. Improvement of crediting facilities for agriculture is possible through creating a coop credit system with elements which may be Commodity Coop Credit Societies and their associations while the forms of societies may be Commodity Credit Coops or Commodity Credit Unions.

Головне завдання економічної реформи посткомуністичного сільського господарства Литви полягає у створенні приватної власності, переорієнтації економіки на ринкові засади, створенні господарств, здатних якнайкраще використовувати засоби виробництва. Через невисоку заробітну плату, низькі ціни на сільськогосподарську продукцію і неадекватні ціни на сировину, пально-мастильні матеріали, добрива та запчастини фермери й сільськогосподарські підприємства не в змозі нагромадити необхідні фінансові ресурси для розвитку господарств.

Нині існує кілька джерел поповнення грошових ресурсів: власний капітал, дотації і субсидії держави, кошти спеціальних фондів, кредити. Через нестабільний фінансовий стан фермерських господарств, їхніх спілок та інших сільськогосподарських підприємств власного капіталу явно бракує. Дотації і субсидії держави, засоби спеціальних фондів Європейського Союзу — одноразові та обмежені. Тому найголовніше джерело поповнення фінансових ресурсів для товаровиробників — кредити.

Ефективна кредитна політика і практика не тільки стимулюють виробництво, гарантують життєздатність фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств, а й забезпечують безперервність виробничого процесу. Питання кредитування розглядалося у наукових працях багатьох учених Литви. У цих

роботах висвітлювалися переважно загальні принципи кредитування^{1,2}, банківські кредити та їхні види^{3,4,5}, умови надання кредиту⁶, ціни кредиту⁷, критерії вибору кредитора⁸. Розвитку загальної кредитної системи Литви до її “радянизації” своє наукове дослідження присвятив В. Тярляцкас⁹.

Однак в усіх цих роботах недостатньо уваги приділяється аналізу нових можливостей надання кредиту його споживачам, і в тому числі — сільськогосподарським суб’єктам. Тому слід проаналізувати досвід, нинішній стан фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств у нових умовах і окреслити можливості щодо поліпшення їх кредитування, наприклад, шляхом створення кооперативної системи кредитування сільського господарства¹⁰.

Метою роботи є вивчення переваг і недоліків довоєнної та сучасної кредитних систем, розробка способів створення прийнятніших умов кредитування суб’єктів сільського господарства. Об’єктом дослідження є система забезпечення кредитами суб’єктів сільського господарства Литви.

Кредитна система включає фінансові організації кредитного ринку, види та умови надання кредиту. У Литві існує багатий досвід різних систем кредитування: наприкінці 1920 року працювало 7 комерційних банків, 96 кредитних кооперативів, 20 будинків банкірів, інші дрібніші кредиторські установи. 1924 року кредитну систему поповнив Земельний банк. Уведення національної валюти Литви “літа” (Лт), забезпечення його стабільності, створення динамічних земельних банків значно вплинуло на кредитний ринок і його учасників. Грошова стабілізація створила умови для розвитку кредиторської системи, яка не зазнала істотних змін до 1939 року. Іпотечний кредит, виданий Земельним банком з 1923-го по 1939 рік, зріс більш ніж у чотири рази і сягнув 161,1 млн Лт¹¹. Видані Земельним банком кредити фермерам теж збільшилися майже в чотири рази і становили 73,9 млн Лт, або 45,9 % від загальної суми.

¹ Jurgutis V. (1940). Bankai. — Kaunas.

² Terleckas V. (2000). Lietuvos bankininkystės istorija 1918—1941. — Vilnius: Lietuvos banko Leidybos ir poligrafijos skyrius.

³ Buškevičiūtė E., Mačerinskienė I. (1999). Finansu analizė. — Kaunas: Technologija.

⁴ Dainauskienė I. (1996). Lizingas. — Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.

⁵ Žaltauskienė N. (2000). Žemės ūkio kreditavimo formos bei kreditoriaus pasirinkimo metodika. — Akademija: LŽŪU leidybos centras.

⁶ Žaltauskienė N., Novošinskienė A. (2002). Credits Market Development in Lithuania // Inžinerinė ekonomika. Mokslo darbai. — Kaunas: Technologija.

⁷ Rutkauskas A. (1999). Pelno inžinerija. — Kaunas: Technologija.

⁸ Žaltauskiene N. (2001). Kreditoriaus pasirinkimo kriterijai // Vagos. Mokslo darbai. — Akademija: LŽŪU leidybos centras.

⁹ Terleckas V. (2000). Lietuvos bankininkystės istorija 1918—1941. — Vilnius: Lietuvos banko Leidybos ir poligrafijos skyrius.

¹⁰ Ramanaukas J. (1998). Kooperacijos teorija ir praktika (монографія). — Kaunas.

¹¹ Статистические летописи Литвы (1923—1940). — Каунас.

Крім того, у довоєнній Литві існувало багато дрібних фінансових закладів — близько 200 кредитних кооперативів. Для їхнього фінансування 1920 року було створено Банк кооперації, а 1924 року — Центральний банк фермерів. Однак унаслідок кризи 1929—1930 років капітал Банку кооперації зменшився, і він був реорганізований в акціонерний банк, який став основним джерелом фінансування сільських кредитних кооперативів. Останні 1940 року видали близько 42,7 млн Лт позичок. Основними джерелами грошових ресурсів були внески — 20,3 млн Лт, власний капітал — 8,8 млн Лт і банківські кредити — 15,5 млн Лт. 90 % позичок були видані фермерам, у тому числі 46,6 % — фермерам, що володіли 11—30 га землі. Позички кредитних кооперативів були дещо дешевшими. Наприклад, у 1934 році за кредити вони одержували в середньому 8—12 %, тоді як комерційні банки — 11—12 %. Цю банківську діяльність перервала радянська окупація.

Після відновлення незалежності, 1991 року, припинили своє існування державні банки, що більш-менш успішно кредитували сільське господарство. Дотепер не відновлено й кооперативну довоєнну систему кредитування. Нині на кредитному ринку діють дві основні групи кредитних організацій: комерційні банки (серед них лізингові спілки) та кредитні унії. Центральним банком Литви зареєстровано близько 10 комерційних банків, кілька підрозділів іноземних банків і 65 кредитних уній.

Основним джерелом кредитування суб'єктів сільського господарства є комерційні банки. За чинними правилами кредитування вони надають довгострокові і короткострокові позички. Довгострокові позички видаються на придбання тракторів, комбайнів, автомобілів та іншої сільськогосподарської техніки. Крім того, довгострокові позички надаються на будівництво й модернізацію сільськогосподарських будівель, поліпшення земельних угідь. Загальна сума виданих позичок зростає, однак сума позичок, виданих сільському й лісовому господарству, — зменшується: їм комерційні банки видали лише близько 6—7 % від загальної суми кредитів.

Головні проблеми, через які суб'єкти сільського господарства не можуть одержувати кредити комерційних банків, — несприятливі умови кредитування. Для них завищено вимоги щодо застави: необхідно переважну частину об'єкта, що придбавається, покрити власними ресурсами, кредитується не більш як 50 % від ринкової вартості застави (тому що сільське господарство належить до галузей підвищеного ризику), недостатньо ресурсів на покриття вартості майна, яке придбавається, що не покривається кредитом, високі платежі за страхування застави. Крім того, банки дуже рідко надають суб'єктам сільського господарства інші види позичок (овердрафт, кредитну лінію, форфейтинг, факторинг тощо).

Кредити, що надаються лізинговими спілками, задовольняли б товаровиробників щодо вимог до застави, однак лізингові спілки орендують не всі види майна (вони не надають кредити на будівництво нових і на модернізацію старих будівель). Крім того, цей вид кредитів занадто витратний: великі витрати на страхування застави і на оформлення кредиту. Сума виплат за довгострокову

оренду більш ніж у півтора разу перевищує початкову ціну орендованого майна.

Крім позичок, наданих банками й лізинговими спілками, суб'єкти сільськогосподарства можуть поповнити свої фінансові ресурси з кредитних уній, що вже діють. Вони організували свої структури майже у всіх районах країни. Кількість останніх і число членів у них постійно зростає (рис. 1).

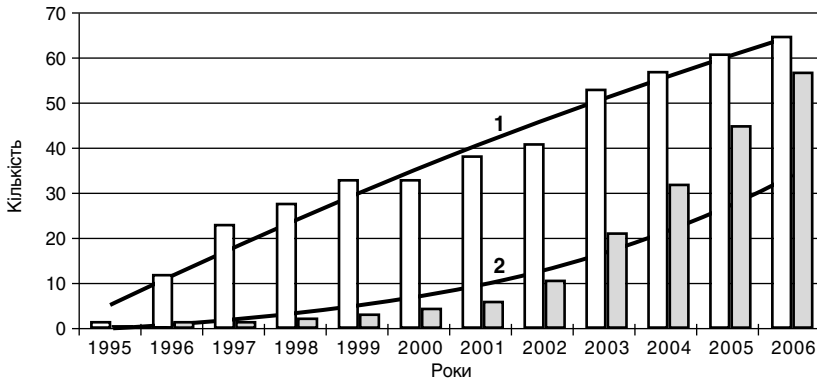

Рис. 1. Кількість кредитних уній (1) і число членів у них (2) у Литві за 1995—2006 роки

Визначальною рисою кредитних уній є те, що їхня головна мета полягає не в отриманні прибутку, тому що в них, на відміну від комерційних банків, немає акціонерів. Вони видають кредити тільки своїм (скооперованим на визначеній території) членам і мають на меті поліпшення умов кредитування: якнайдешевше, вчасно і оперативно обслуговувати своїх членів. Зрозуміло, що для підтримки стабільної діяльності кредитна унія повинна мати певний прибуток. Однак цей прибуток є власністю самих членів унії та використовується переважно для зменшення вартості кредитів.

Отже, головні відмінності кредитних уній від комерційних банків такі:

- у кредитній унії її власники і користувачі послуг — члени унії, а користувачі послуг комерційних банків — зазвичай сторонні особи, що не мають жодних прав на власність банку, його управління тощо;
- в унії кредити видаються тільки членам унії, а в комерційних банках — усім бажаючим;
- в унії дивіденди здебільшого не виплачуються і весь прибуток спрямовується на зростання капіталу. Так створюється можливість здешевлювати кредити;
- на відміну від акціонерних комерційних банків, усі члени унії (як і у всіх кооперативах) мають однакові права, тобто діє правило “один член — один голос”.

Однак кредитні унії без залучення додаткового капіталу не в змозі повною мірою фінансувати великі інвестиційні проекти через брак ресурсів. Тому нині близько 80 % своїх фінансових джерел використовують лише на споживчий кредит. Вони не можуть конкурувати з банками, оскільки внаслідок обмеженості вільних ресурсів їхні кредити вкрай дорогі.

З метою усунення цього недоліку 2002 року місцеві кредитні унії створили Центральну кредитну унію (LCKU), що у разі потреби видає їм кредити. У 2006 році членами LCKU були 58 місцевих кредитних уній і її прибуток сягнув близько 400 тис. літів (1 євро = 3,45 літа).

Отже, вищевикладене засвідчує, що нині немає фінансової організації, що надавала б великі кредити суб'єктам сільського господарства на сприятливих умовах. Тому автори дійшли висновку, що найприйнятніша кредитна система для сільського господарства та, що діяла у Литві в довоєнні роки, і яка донині чинна в деяких європейських країнах (наприклад, у Голландії), — кредитні кооперативи.

Чималу частку кредитів, виданих сільському господарству в довоєнні роки, становили кредити Іпотечного банку. Однак в останні роки минулого сторіччя усі банки Литви, в яких головним акціонером був Уряд, були приватизовані. Тому відновлення діяльності Іпотечного банку ускладнюється.

Із попередніх рядків випливає, що найбільш реальним є шлях створення сприятливих умов кредитування сільського господарства шляхом удосконалення чинного Закону про кооперативні спілки, на підставі якого пропонується створити кооперативні командитні кредитні спілки, структурними елементами яких стали б діючі кредитні унії. Кооперативні закони деяких європейських країн (Іспанія, Франція, Італія тощо) передбачають залучення до 50 % засобів у кооперативи не від своїх членів. Таким чином, з'являється можливість утворити кооперативну командитну кредитну спілку. Це об'єднання, створене групою дійсних членів і членів-командиторів, що має обов'язки і права юридичної особи та розподіляє прибуток дійсним членам спілки за їхнім паєм та оборотом, а членам-командиторам — тільки за паєм. Дійсні члени спілки беруть участь в управлінні підприємством і кожний із них має один голос незалежно від величини паю. Члени-командитори в управлінні участі не беруть. Мета командитної кредитної спілки — забезпечити фінансовими ресурсами сільськогосподарське підприємство. Для управління ресурсами членів-командиторів пропонується створити Центральну касу. Таким спілкам була б надана можливість готувати заявки на одержання кредитів із коштів, накопичених у Центральній касі. Ці заходи забезпечили б схоронність паїв членів-командиторів.

Формами кооперативної командитної системи можуть також бути командитні кредитні кооперативи та командитні кредитні унії. Авторами підготовлені зміни і доповнення до чинного Закону, що регламентує діяльність кооперативних спілок. У пропонованому модулі командитної кооперативної кредитної спілки її створення і діяльність розподілені за 5 ступенями.

Перший ступінь — створюється кооперативне командитне товариство: готується, обговорюється на загальних зборах членів і реєструється статут, відкривається розрахунковий рахунок у банку, обирається правління і його голова, ревізор.

Другий ступінь — приймаються заявки на одержання кредитів, вони аналізуються і ухвалюється рішення про надання позички. У статуті спілки має бути ви-

значено суму кредиту, про видачу якого голова може прийняти рішення самостійно. Якщо сума перевищує встановлений ліміт, рішення про надання кредиту приймає Рада колегіально. Заявки щодо надання кредиту з накопичених у Центральній касі джерел обговорюються, і рішення про його надання може прийняти тільки Рада.

Третій ступінь — видача кредиту і контроль за його використанням. Позичка може надаватися членам кооперативної спілки на розвиток підприємництва готівкою, перераховуватися на його рахунок чи рахунок постачальника, що надав одержувачу кредиту товар або послуги. На цьому етапі частина наданого кредиту (частка передбачається в статуті) залишається на рахунку кредитної спілки, і так поповнюється капітал спілки. Це означає, що одержувач кредиту збільшує свою власність чи стає новим членом. Таким чином зберігатиметься і збільшуватиметься власність кредитної спілки. У період від надання кредиту до його погашення контролюється використання позички за призначенням. Кредит, що не перевищує допустимого ліміту, може бути застрахований порукою, а ліміт, що перевищує кредит, — лише майном. За кредит виплачуються передбачені відсотки.

Четвертий ступінь — погашення кредиту. Кредит може виплачуватися частинами чи цілком — наприкінці терміну.

П'ятий ступінь — поповнення фінансових ресурсів. Кредитна спілка може зіткнутися з браком джерел фінансування. У цьому разі вона могла б поповнити джерела фінансування ресурсами: членів-командиторів, державних та інших фондів допомоги, членськими внесками, сумами кредиту, що залишається, одержуючи в борг від інших спілок, тощо. Шляхом узаконення статусу кооперативної командитної спілки виникли б умови для відтворення кооперативного кредитування і поліпшення забезпечення суб'єктів сільського господарства кредитами.

Таким чином, вищевикладене засвідчує, що фермерам, їхнім спілкам і сільськогосподарським підприємствам бракує власних ресурсів для фінансування інвестицій. Здебільшого немає можливості скористатися як кредитами, наданими банками, тому що складно знайти заставу; так і кредитами, що надають кредитні унії, оскільки обсяги фінансових ресурсів останніх ще незначні. Лізингові спілки кредитують не всі види майна й діяльності, вартість наданих ними кредитів і витрати їхнього обслуговування надто високі.

Створення кооперативної системи кредитування дало б змогу кредитувати сільське господарство на сприятливіших умовах. Елементами цієї системи можуть бути кооперативні кредитні спілки і Центральна каса спілки, а формами спілок — командитні кредитні кооперативи або ж командитні кредитні унії.

Кредити командитних кредитних уній можна було б надавати з нижчими відсотками за рахунок залучення ресурсів різних фондів допомоги, компенсувати частину виданого кредиту. Для забезпечення збереження величини капіталу слід частину наданого кредиту залишати у розпорядженні спілки. Цю суму слід оформляти як додатковий пай члена спілки, що отримав кредит.